

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
BIURO ANALIZ

BIULETYN

nr 20 (265) • 10 marca 2005 • © PISM

nr egz. _____

Redakcja: Sławomir Dębski (redaktor naczelny), Dorota Dołęgowska (redaktor techniczny), Adam Eberhardt, Maria Konopka-Wichrowska, Maciej Krzysztofowicz, Grażyna Nowocień-Mach (redaktor tekstu), Emil Pietras (sekretarz Redakcji), Edyta Posel-Częścik, Rafał Tamogórski

Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej a irański program nuklearny

Edyta Posel-Częścik, Rafał Tamogórski

Na Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej spoczywa obowiązek kontroli użycia materiałów i wyposażenia nuklearnego, aby zapobiec wykorzystaniu tych technologii w celach militarnych. Inspektorzy Agencji, działając w ramach swoich uprawnień kontrolnych, odkryli, że Iran nie przestrzega podjętych zobowiązań wynikających z Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej. Gdyby Iran nadal nie zamierzał ich respektować, Agencji przysługuje prawo powiadomienia o tym Rady Bezpieczeństwa, która w odpowiedzi może poczynić kroki przewidziane w rozdziale VII Karty NZ.

Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (MAEA; *International Atomic Energy Agency* – IAEA) została powołana 29 lipca 1957 r. w celu koordynacji współpracy międzynarodowej dotyczącej badań nad energią jądrową i pokojowym jej wykorzystaniem¹. Jest publiczną organizacją międzynarodową o autonomicznym statusie w systemie ONZ (formalnie nie ma statusu organizacji wyspecjalizowanej). Ze względu na kryterium kompetencyjne można ją zakwalifikować jako między państwową organizację koordynacyjną z funkcjami kontrolnymi. Głównym organem MAEA jest Konferencja Ogólna złożona z przedstawicieli państw członkowskich. Organem wykonawczym jest Rada Zarządzających, w której zasiada 35 członków Organizacji wybranych według klucza geograficzno-kompetencyjnego. Obsługę administracyjną zapewnia Sekretariat Agencji z Dyrektorem Generalnym, najwyższym urzędnikiem Agencji, mianowanym na 4 lata przez Radę Zarządzających. Obecnie funkcję tę sprawuje Egipcjanin Mohamed ElBaradei.

Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (NPT) z 1968 r. nakłada na państwa-strony obowiązek podpisania porozumień z MAEA zezwalających Agencji na kontrolę użycia materiałów i wyposażenia nuklearnego, z myślą o zapobieżeniu wykorzystania tych technologii w celach militarnych, ustanawiając reżim kontroli tych zobowiązań².

¹ Statut Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej, podpisany w Nowym Jorku dnia 26 października 1956 r., Dz. U. z 1958 r. Nr 41, poz. 187.

² Dz. U. z 1970 r. Nr 8, poz. 60.

Islamska Republika Iranu jest stroną Układu NPT, do którego przystąpiła jako państwo nieposiadające takiej broni. Zgodnie z art. IV Układu państwa-strony mają prawo do prowadzenia badań, produkcji i użycia energii nuklearnej do celów pokojowych. Porozumienie między rządem Iranu a MAEA w sprawie stosowania zabezpieczeń (*Safeguards Agreement*) weszło w życie 15 maja 1974 r., natomiast nie wszedł jeszcze w życie podpisany przez Iran 18 grudnia 2003 r. Protokół dodatkowy do Porozumienia o stosowaniu zabezpieczeń. Na mocy Układu NPT państwom nieposiadającym broni jądrowej zakazuje się podejmowania produkcji lub uzyskiwania w inny sposób broni jądrowej lub innych jądrowych urządzeń wybuchowych. Protokół dodatkowy ustanawia reżim kontroli, umożliwiający inspektorom MAEA nieskrępowany dostęp do wszystkich instalacji nuklearnych na terytorium państwa-strony.

Iran, pomimo że ma bogate złoża gazu ziemnego i ropy naftowej, zdecydował się na rozwijanie programu energetyki jądrowej. Powstały jednak wątpliwości co do deklarowanego pokojowego charakteru irańskiego programu nuklearnego. Stany Zjednoczone zarzuciły Iranowi łamanie postanowień Układu NPT³. W latach 2002–2004 wyszło na jaw, że Iran nie dotrzymuje zobowiązań wobec MAEA. Inspektorzy Agencji, działając w ramach swoich uprawnień kontrolnych, odkryli, iż:

- Iran podjął budowę instalacji do wzbogacania uranu bez zgłoszenia tego MAEA. W sierpniu 2002 r. odkryto taką instalację w Natanz, w 2003 r. – dwie następne, a w 2004 r. – jeszcze jedną, w bazie lotniczej Doshen-Tappen koło Teheranu. Powstały uzasadnione pytania o cel budowy tych instalacji, oraz o powód ich ukrycia.
- Iran pozyskiwał wysoko wzbogacony uran, który nie ma żadnego zastosowania w jego energetyce jądrowej, natomiast jest używany w wojskowych programach nuklearnych. Próbkami wysoko wzbogaconego uranu (HEU, ponad 90%) znaleziono w instalacji w Natanz, która docelowo (zakładano uruchomienie 50 tys. wirówek do 2005 r.) mogłaby produkować rocznie 500 kg uranu jakości umożliwiającej wykorzystanie go do budowy broni. Także w Lashakar Ab`add w 2000 r. powstała próbna instalacja do laserowego wzbogacania uranu.
- Oprócz pozyskiwania wysoko wzbogaconego uranu, Iran prowadził również produkcję plutonu. W maju 2003 r. poinformował MAEA, że w Arak zamierza zbudować nuklearny reaktor badawczy IR 40 o mocy 40 MW do wytwarzania radioizotopów. Według szacunków, mógłby on produkować 8–10 kg plutonu rocznie. Również w tym wypadku pojawiły się wątpliwości co do sensu budowy nowych instalacji do produkcji plutonu (pluton uzyskuje już Teherańskie Centrum Badań Nuklearnych).
- Iran nie wywiązywał się ze zobowiązań dotyczących kontroli i dopuszczał inspektorów MAEA tylko do części swoich instalacji. Przyznał się na przykład do posiadania urządzeń do wzbogacania uranu w lutym 2003 r., ale przez pół roku inspektorzy nie mogli uzyskać do nich dostępu; stało się to dopiero we wrześniu 2003 r., a w pobranych próbkach znaleziono HEU.
- Iran ukrywał istotną część swojej wymiany międzynarodowej, m.in. fakt sprowadzania elementów urządzeń do wzbogacania uranu. W tajemnicy utrzymywano import materiałów nuklearnych z Chińskiej Republiki Ludowej, a także kontakty z prywatnym przedsiębiorstwem z Pakistanu, które przyznało się do sprzedaży urządzeń do wirówek.

Po serii inspekcji MAEA – w rezolucji przyjętej 29 listopada 2004 r. (GOV/2004/90) przez Radę Zarządzających – potwierdziła, iż na skutek prowadzonej „polityki ukrywania” (*concealment*) Iran złamał postanowienia Porozumienia w sprawie stosowania zabezpieczeń. Przyjęła jednocześnie irańską inicjatywę dobrowolnego poddania się postanowieniom Protokołu dodatkowego, zachęcając Iran do przyspieszenia jego ratyfikacji. Francja, Niemcy i Wielka Brytania doprowadziły do podpisania 15 listopada 2004 r. w Paryżu porozumienia, w którym Iran oświadczył, iż nie posiada ani nie za-

³ Zob. B. Górka-Winter, *Iran a sprawa proliferacji broni masowego rażenia*, „Biuletyn” (PISM), nr 67 (171) z 3 listopada 2003 r.

mierza posiadać broni jądrowej, zgodnie ze zobowiązaniami wynikającymi z art. 2 Układu NPT.

Gdyby jednak się okazało, iż Iran nie zamierza respektować podjętych zobowiązań i zaistniałoby podejrzenie naruszenia Układu NPT, obowiązek poczynienia niezbędnych kroków spoczywałby na MAEA. Na mocy postanowień art. III lit. B ust. 4 statutu MAEA, jeżeli w związku z działalnością Agencji powstaną problemy, których rozstrzygnięcie należy do właściwości Rady Bezpieczeństwa, Agencja zawiadamia o tym Radę Bezpieczeństwa jako organ ponoszący główną odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, ale może również zastosować środki, jakimi rozporządza na podstawie Statutu. Są one następujące: o każdym przypadku niezastosowania się do zobowiązań inspektorzy MAEA zawiadamiają Dyrektora Generalnego, który składa sprawozdanie w tej sprawie Radzie Zarządzających. Jeżeli Rada stwierdzi, że doszło do niewywiązania się ze zobowiązań, wezwie do natychmiastowych działań naprawczych. Zawiadomi o tym fakcie wszystkich członków Agencji oraz Radę Bezpieczeństwa i Zgromadzenie Ogólne ONZ. Jeżeli wezwane państwo nie zastosuje w odpowiednim terminie zadowalających środków naprawczych, Rada Zarządzających może zdecydować o natychmiastowym ograniczeniu lub zawieszeniu pomocy udzielanej przez Agencję lub jednego z jej członków oraz zażądać zwrotu wyposażenia i materiałów dostarczonych przez MAEA państwu niestosującemu się do środków naprawczych. Agencja może również, zgodnie z art. XIX, zawiesić każdego członka niewywiązującego się ze zobowiązań w korzystaniu z przywilejów i praw wynikających z członkostwa⁴.

Zawiadomienie Rady Bezpieczeństwa pozwala na wszczęcie procedury zgodnie z art. 39 Karty NZ, gdyż to Rada Bezpieczeństwa może uznać, że doszło do sytuacji zagrożenia pokoju i udzielić zaleceń lub postanowić, jakie środki zaradcze należy przedsięwziąć. Ewentualne stwierdzenie, że Iran narusza postanowienia Układu o NPT pozwoliłoby Radzie Bezpieczeństwa na nałożenie sankcji w celu wymuszenia rezygnacji z programu nuklearnego o charakterze militarnym. W razie fiaska działań dyplomatycznych zmierzających do powstrzymania rozwoju irańskiego programu nuklearnego, podejmowanych wspólnie przez UE i Stany Zjednoczone, może zaistnieć konieczność postawienia przez MAEA tej kwestii na forum Rady Bezpieczeństwa ONZ.

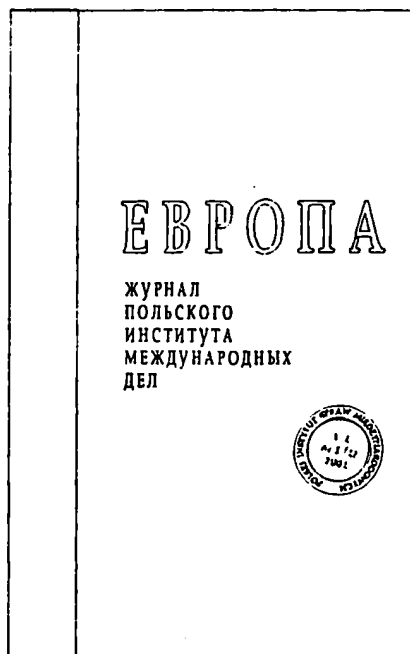
Raporty MAEA wskazują, iż irański program jądrowy jest już bardzo zaawansowany. Jego wojskowe przeznaczenie jest prawdopodobne. Z doświadczeń związanych z programami jądrowymi Korei Północnej, Indii oraz Pakistanu jasno wynika, że jeśli społeczność międzynarodowa nie chce dopuścić do uzyskania przez Iran broni jądrowej, musi niezwłocznie powstrzymać jego ambicje posiadania takiej broni.

⁴ Procedura ta była zastosowana wobec Korei Północnej 12 lutego 2003 r., kiedy Rada Zarządzających zdecydowała się przedstawić Radzie Bezpieczeństwa sytuację powstałą na skutek wycofania się Korei Północnej z Układu NPT w dniu 10 stycznia 2003 r. jako naruszenie zasad bezpieczeństwa jądrowego. Tekst rezolucji na stronie: http://www.iaea.org/NewsCenter/MediaAdvisory/2003/med-advise_048.shtml.

OGŁOSZENIA

ЕВРОПА

kwartalnik Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych

Prenumerata 2005**tom 5, nr 1 (14) - 4 (17)**

krajowa - 90 zł (+ 12 zł - koszty wysyłki/4 numery)
zagraniczna - € 25 (+ € 12 - koszty wysyłki/4 numery)

Egzemplarze pojedyncze**tomy 4-5, nr 1 (10) - 4 (17)**

kraj - 29 zł (+ 3 zł - koszty wysyłki/numer)
zagranica - € 8 (+ € 3 - koszty wysyłki/numer)

Egzemplarze archiwalne**tomy 1-3, nr 1 (1) - 4 (9)**

kraj - 10 zł (+ 3 zł - koszty wysyłki/numer)
zagranica - € 3 (+ € 3 - koszty wysyłki/numer)

Zamówienia można nadsyłać pocztą, faksem lub przez Internet:

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
ul. Warecka 1a, 00-950 Warszawa
tel.: + 48 22 556 80 00 lub 09 faks: + 48 22 556 80 99
e-mail: publikacje@pism.pl www.pism.pl